

Işıl KALAYCI*, Metin ÖZKUL**

Modernleşme Sürecinin Toplumsal Mağdurları Olarak Yaşlılar: Türkiye’de Yaşlı İstismarı ve İhmali

The Elderly as Social Victims of Modernization: Abuse and Neglect of The Elderly in Turkey

ÖZET

Türkiye’de geleneksel yapılarda nispeten sorunsuz yaşayan yaşlıların toplumsal konumunu, 1950’lerden itibaren, modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan makro toplumsal değişimler etkilemiştir. Endüstriyel dönüşüm ve kentleşme, geleneksel bağları zayıflatmıştır. Kırsalda yaşlılar tarımsal faaliyetlerin yönetiminden sorumludur. Ancak aile üyeleri, eğitim yoluyla veya mesleki çeşitlilik sayesinde yaşlılara olan bu ekonomik bağımlılıklarından kurtulmuşlardır. Aileler küçülmüştür. Yeni kuşak aileler, yaşlanan anne-babadan, kardeş ya da yakın akrabalarından uzakta ve ayrı mekânlarda yaşamaya başlamıştır. Değişen yaşam tarzlarıyla birlikte yeni kuşaklar ile yaşlı kuşaklar arasındaki bağ, değerler ve gündelik yaşamın zorunlulukları çerçevesinde değişmektedir. Bu durum bazı yeni kuşak aileler açısından yaşlının bağımlı ve sorun üreten biri olarak görülmesine yol açmaktadır. Bazı aileler açısından da yaşlıya yönelik “gelişigüzel” bir ilginin sürdürülmesini sağlamaktadır. Birinci durumdaki aileler, yaşlıya yönelik açık ve farkında olarak ihmal ve istismar davranışları üretmektedir. İkinci durumdaki aileler ise gündelik yaşamın getirdiği yükün baskısı altında, istemeden istismar ve ihmal davranışları üretebilmektedir. Günümüzde yaşlıya yönelik en önemli sorun “biçimsel olarak kurumsallaşmış” bir ilginin yeterince oluşmamasıdır. Bunun eksikliğinin hissedildiği her yaşam alanında, yaşlılar ilgi ve bakım şansına sahip olmakta ya da olamamaktadır. Son yıllarda yaşlanmaya yönelik projeksiyonlar, “yaşlı toplum” olmanın oluşturabileceği sorunların da tartışılmasına yol açmıştır. Tartışma konularından birisi olarak bu çalışmada, modernleşmeyle birlikte, yaşlıya yönelik değişen bakış

* Yazışılan Yazar/Correspondence Author Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Isparta/Türkiye. isilkalayci@sdu.edu.tr.

**Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Isparta/Türkiye. metinozkul@sdu.edu.tr

açısı ve şiddet, istismar, ihmale yönelik tespit edilen verilerin tartışılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla makale, hem ampirik bir araştırmanın verileri üzerinden hem de ilgi alanı çerçevesinde literatüre yansımış olan modernleşme sorunlarını dikkate alarak yaşlılık olgusunu irdelemeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, şiddet, istismar, ihmal, modernleşme.

ABSTRACT

Elderly people have unproblematically lived within the Turkish traditional family structures. However, their social position has been affected by the macro-social changes of modernization since 1950's. Industrial transformation and urbanization have weakened traditional social ties. In rural areas, older people are responsible for the management of agricultural activities. However, family members have avoided this economic dependency through education or occupational diversity. Families have become smaller. Younger families have begun to live far away from their aging parents, siblings and close relatives. Together with changing lifestyles, the social ties between younger and older generations are changing with the values and difficulties of daily life. Accordingly, some younger families see old people as dependent and problematic. For some families, this leads to irregular behavior toward older people. Some families explicitly neglect and abuse older people, and they are aware of this. Other families unintentionally abuse and neglect the elderly due to the burdens of daily life. Today, the most significant elderly problem is that there is a lack of sufficient formally institutionalized interest in them. It is not certain that the elderly will obtain interest or care in living spaces that lack institutionalized care. Recent projections on aging lead to discussions regarding the possible problems of being an old society. This study discusses the changing perspective on the elderly with modernization as well as the data on violence, abuse and neglect. To this end, this study attempts to examine the phenomenon of elderliness considering the problems of modernization in previous studies conducted on the data of an empirical study and within the scope of the field of interest.

Keywords: Aging, violence, abuse, neglect, modernization.

Giriş

İstismar ve ihmalin içerdiği anlam ve bununla ilişkilendirilebilecek olaylar ve davranışlar toplumdan topluma değişebilir. Bireyci kültürün hâkim olduğu bir toplumda birçok davranış bireyselliğin gereği olarak kabul görünürken toplulukçu (cemaatçi) bir toplum kültürünün hâkim olduğu ortamlarda bireyselliğin öne çıkartılması hoş karşılanmaz. Dolayısıyla yaşlı istismarı ve ihmali kavramlarını ele alırken toplumsal kültürün beklenen davranış tipini de dikkate almak gerekir. Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan toplumsal değişimin spesifik yansımalarını, bireylerin düşüncelerinden davranışlarına, toplumsal ilişki biçimlerine, kültürel kodlarından yaşam tarzlarına kadar bir çok alanda gözlemlemek mümkündür.

Modernleşmenin en önemli etki alanlarından birisi de demografik yapıdır. Demografik değişimler, modernleşmeyi olduğu kadar yaşlı sorunlarının hem nedenlerinin hem de içeriğinin, daha doğru bir deyişle “yaşlı insanın” anlaşılmasına imkân verir. Türkiye’de yaşlılığın sorunsal bir alan olarak farkındalık kazanması demografik dönüşümlere koşut olarak ortaya çıkmıştır. Ancak yaşlı kategorisini oluşturan insanların sadece nicel özelliklerini dikkate alarak yapılacak bir tartışma yetersizdir. Sayıları ne olursa olsun ya da ne şekilde değişirse değişsin yaşlıların insani sorunları vardır. Demografik dönüşümlerin sorunsal bir alan haline getirdiği yaşlılık olgusunun, toplumsal değişimin birey yaşamı üzerindeki etkileriyle birlikte ele alınması gerekir. Türkiye’nin demografik dönüşümünü de etkileyen toplumsal

değişimler, çok genel bir ifadeyle endüstrileşmeyi de içeren modernleşme süreciyle ilgilidir. Günümüzde modernleşme sürecinin etkisiyle ortaya çıkan değişimin sonuçlarından bazıları; göç ve kentleşme hızlarındaki artış, evlilerin oranındaki düşüş ve doğurganlığın azalması, boşanmaların artması, evlilik yaşı ve ilk doğumların ileri yaşlara ertelenmesi, kadın istihdamında artışlar, hane halkı bileşiminin anne-baba ve çocuklarıyla sınırlı hale gelmesidir (Gökçe, 2007, s. 189). Ancak bunları daha da detaylandırmak gerekirse, modernleşme süreci, nüfusun hemen her kategorisini oluşturan bireyleri; anlayış, davranış, yaşam tarzı, nitelik, çalışma, işbirliği, çatışma ve dayanışma biçimleri ve ikamet şekli gibi birçok açıdan etkilemiştir.

Bütün bu değişimler, Türk modernleşme hareketinin ilk evrelerinin genç aktörleri olan günümüz yaşlılarının geleneksel olarak alışkın oldukları toplumsal konumlarını ve ilişki biçimlerini de etkilemiştir. Diğer bir deyişle kültürel değerler ve yaşam biçimi olarak geleneksel toplum yapısının birçok etkisini zihninde ve davranışlarında barındıran, ilişkilerine yansıtan bu bireyleri, modernleşmenin birey üzerinde bıraktığı yıpratıcı etkisini en çok hissedenler olarak görmek gerekir. Dolayısıyla bu çalışma yaşlılık sorunsallığını ve onlara yönelik ihmal ve istismar sorunlarını, modernleşmeye bağlı değişimlerin ortaya çıkardığı toplumsal bir sorun olarak dikkate alarak, genel kamu yararı merkezli alışılmış bakış açısının ötesinde, bireyi merkeze alan bir bakış açısını dikkate almaya çalışacaktır.

Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Yaşlı İhmal ve İstismarının Toplumsal Kaynakları

Yukarıda belirtildiği gibi modernleşmenin somut ya da görünür süreçleri ilk bakışta, endüstrileşme, kentleşme ve demografik yapının dönüşümüdür. Bunlar aynı süreçte birbirine koşut olarak ortaya çıkan olgulardır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren, İngiltere'den başlayarak Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerde de eş zamanlı olarak yaşanan bu süreç, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde II. Dünya Savaşı sonrasında, yaklaşık olarak 1950'li yıllardan itibaren yaşanmaya başlanmıştır (Alpar ve Yener, 1991, s.1).

Türkiye'nin modernleşme sürecine yönelik çabalar, endüstri devrimin Batı toplumlarında ilk somut sonuçlarının görüldüğü yıllara dayanır. Turhan bu sürecin, devlet eliyle seçici bir şekilde başlatıldığını, sistemli ancak askeri gereksinimleri önceleyen bir süreç olarak, Osmanlı padişahı 3. Selim zamanına (1789-1807) kadar götürülebileceğini belirtir (Turhan, 1969, s. 213). Ancak modernleşmenin, geniş

halk kitlelerinin günlük yaşamını etkileyecek şekilde hissedilmesi ya da görünür hale gelmesi 20. yüzyılın ortalarına doğrudur.

Türkiye’de 1920’lerden itibaren devlet örgütlenmesi yeni ilkelere bağlanmış, Cumhuriyet rejiminin kabulüyle birlikte eğitim, kılık-kıyafet, laiklik, takvim ve modern ölçü birimleri, kadınların seçme ve seçilme hakkı, modern hukuk anlayışı gibi siyasal, sosyal ve ekonomik alanlara yönelik birçok konuda “devrim” olarak nitelendirilebilecek değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkede, kendiliğinden oluşmuş bir burjuva sınıfının olmaması nedeniyle endüstriyel üretim ve istihdam koşullarının yaratılması, devlet yatırımlarıyla mümkün olabilmiştir (Makal, 2007, s. 45-46). Bu nedenle 1930’lu yıllardan itibaren, kamu eliyle hızlı bir endüstriyel alt yapı ve girişim seferberliği başlatılmış ve bunun kitlelere olan ilk somut etkisi 1945 yılından itibaren görülmeye başlanmıştır Bu tarihlerde ve ilerleyen yıllarda gittikçe artan bir hızla, tarımsal faaliyetin yetersizliklerinden yılmış olan köylüler ve ülkenin değişik yerleşim birimlerinde tarımsal işlerle meşgul olan aileler, doğrudan veya kademeli olarak İstanbul, Ankara ve İzmir gibi dönemin büyük kentlerine göç etmeye başlamıştır (Alpar ve Yener, 1991, s. 4). Göç eden bireylerin birçoğu endüstrileşmeyle ilgili formel çalışma alanlarında istihdam edilme ümidiyle hareket etmişlerdir. Ancak çoğu için bu durum ümit olmaktan öteye geçememiştir. Bir çoğu göç ettikleri kentlerde, temel ihtiyaçlarını bile karşılamayan bir geliri kabullenerek, enformel işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır (Akgür, 1997, s. 88). İş bulma zorluğu ilk göç deneyimlerinin mevsimlik olmasını gerektirmiştir. Köyde işlerin azaldığı kış ayları, şehirlerde, geçici işlerde çalışma fırsatı olarak değerlendiriliyordu. Kartal bu durumu, “ekonomik ve sosyal mekânının farklılaşması dönemi” olarak betimlemektedir. Ona göre ekonomik mekân kent; sosyal mekân ise köydür. Kent çalışma çevresinin genişlemesiyle birlikte sosyal mekânın da kent olma olasılığı artmaktaydı. Ancak bu olasılığın gerçekleşmesi için oldukça uzun bir zamanın geçeceği açıktı. Zira göçle gelenlerin birçoğu, tek odalı, alt yapı koşulları olmayan, kendi yaptıkları ya da kiraladıkları gecekondularda ikamet etmekteydi (Kartal, 1992, s. 57-58). Bunun yanında geçici veya ailesiz/yalnız olarak gelenler “bekâr odası” adı verilen mekânlarda yaşamlarını sürdürmekteydiler (Şen, Arlı ve Alican Şen, 2016, s. 96).

Göçle gelenlerin birçoğu ikinci kuşağı da etkileyecek şekilde formel eğitim, sosyal güvenlik ve istihdam imkânlarından mahrum kalmışlardır. Kentlerdeki bu insanlar, kırsaldaki yaşam tarzlarını da sürdürememişlerdir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2008, s. 95). Enerjilerini ve çabalarını yalnızca günlük hayatın zorunlu rutinlerine yöneltmişler, kendilerine yönelik gıda üretimi gibi işler başta olmak üzere işportacılık, hamallık,

seyyar satıcılık vb. gibi nitelik gerektirmeyen, kendisi ya da aile iradesiyle tercih etmek zorunda kaldıkları işlerle meşgul olmuşlardır (Akgür, 1997, s. 88). Birçoğu gecekondulaşma yoluyla ortaya çıkan ve sadece kendilerinininkine benzer sosyal özellikleri taşıyan ve genellikle akraba ya da hemşehrilik bağlarına sahip insanların oluşturduğu bir sosyal çevrede aktif olmuştur (Gökçe, 2007, s. 190).¹

Kır kökenlilerin, kadının kente özgü işlerde çalışmasına karşı olma normu, kadınların çoğunu kendi ev işlerine bağlamış, zorunlu durumlarda, bir kısmı fabrika işçiliği, temizlik işleri ve kapıcılık gibi gündelik hizmet işlerinde çalışabilmişlerdir. Çocuklar ise ya sokak satıcılığı gibi enformel işlerde ya da çıraklık gibi bir meslek edinmeye yönelik işlerde çalışmışlardır. Göçler yoluyla gelen, çok az sayıdaki yaşlı aile üyeleri ise, aile yaşamına; evde yapılabilecek kırsal yaşama özgü işler çerçevesinde, ücretsiz ev işçisi olarak ya da edilgen konumda, pasif bir gözlemci olarak katılmıştır (Alpar ve Yener 1991, 88).

Bu süreçte gerek göçle gelenlerin niteliklerinin yetersizliği, gerekse bu göçün çeşitli taleplerini karşılamak bakımından uygun kentsel koşulların yetersizliği, Türkdoğan'ın "yoksulluk kültürü" olarak isimlendirdiği karmaşık birçok toplumsal sorunlara yol açmıştır (Türkdoğan, 2002, s. 462). Ona göre kırsal alanlardan büyük kentlere yapılan göçler sonucunda ortaya çıkan bu kültürün taşıyıcıları açısından içerdiği özellikler; "...ileriye yönelik beklentilerin olmayışı, gün bulup gün yemeleri, kalabalık halinde yaşayış, tenhaliğin olmayışı, sık sık iş değiştirme, aşağı seviyede ücretle geçinme, evlerde yedekte yiyecek stokunun olmayışı, ele para geçtiğinde har vurup harman savurma eğilimi, evlerdeki eşyaları sık sık rehin verme, yaygın fiziksel şiddete başvurma, istikrarsız aile yapısı"dır (Erkal, 1993, s. 93-94). Göç nedeniyle ortaya çıkan "yoksulluk kültürü" ve "gecekondulaşma" gibi toplumsal ve mekânsal sorunların yanında, aile ve aile bireylerinin olumsuz etkilendiği daha birçok toplumsal soruna da işaret edilebilir. Örneğin kentleşme sorunlarının yoğunlaştığı bu dönem içerisinde, bazı sosyologlar, birçok aile tipi isimlendirmesi yapmak ihtiyacı hissetmiştir; tamamlanmamış aile, parçalanmış aile, dağınık aile, destekli çekirdek aile, geçici aile, çözülen aile gibi... (Erkal, 1993, s. 93-94).

Modernleşmekte olan hemen her toplumda göçün, endüstrileşme ve kentleşme yoluyla oluşturduğu uzun dönemli etkilerinden, belki de en önemlisi, demografik

---

¹ Göç ve gecekondulaşma olgusu ilerleyen süreçlerde, ülkede, endüstriyel yatırımların yapıldığı özellikle Orta ve Batı bölgelerinin hemen hemen tüm illerinde yaygınlaşmıştır. bkz. Alpar ve Yener, 1991, s. 88.

eğilimleri değiştirmesidir. İkinci bir etkisi ise nüfusun kırsal ortamdan endüstriyel oluşumların olduğu yerlerde yani kentsel ortamlarda yoğunlaşmasıdır. Bunun yaş kategorileri açısından önemli görülebilecek yönü, başlangıçta kırsal nüfusta yaşlıların payı artarken göç yolu ile kalabalıklaşan kentlerde genç nüfusun artmış olmasıdır (Yakar, 2012, s. 131). Nitekim günümüze uzanan süreç içinde yaşlı nüfusun kırsal alanlarda yoğunlaşması eğilimi değişmemiştir. 2014 verilerine göre kentsel alanlardaki toplam nüfusun %7,4'ünü, buna karşın kırsal alanlardaki toplam nüfusun %14,6'sını yaşlılar oluşturmaktadır (TÜİK, 2014, s. 49).

Modernleşme süreciyle ortaya çıkan diğer bir etki de 1970'li yıllardan itibaren ailelerin küçülmesi olmuştur (Öztürk, 2015, s.17). Türkiye'de nüfusun değişimiyle ilgili verilere bakıldığında; ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927'de nüfus 13,6 milyon kişi olarak tespit edilmiştir. Kentsel alanlara yönelik göçlerin yoğunlaşmaya başladığı 1955'de nüfus oldukça yüksek bir artışla 24 milyona, ardından 1960'da 28 milyona ulaşmıştır. Bu tarihlere kadar binde 28'e kadar yükseldiği görülen kaba doğum hızı 1960'lardan itibaren azalmaya başlamış, 1970'den itibaren binde 25'e, 1980'lerde binde 20'ye, 2000'li yıllarda ise binde 15'e kadar gerilemiştir (Öztürk, 2015, s.17). Nüfus sayımı verileri dikkate alındığında göç ve kentleşmeyle başlayan nüfusun dönüşümü sürecinden hane halkı büyüklüğü de etkilenmiş ve 1960'lı yılların başlarında yedi kişi olan ortalama hane büyüklüğü 2010'a gelindiğinde dört kişiye düşmüştür. Bu gerilemenin en önemli nedenlerinden biri olarak kentleşme ve kent yaşam tarzının kazandırdığı alışkanlıklar görülebilir. Koç ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmaya göre göç ve kentleşme, ailelerin çocuk sahibi olma eğilimlerini sayısal olarak azaltmış, kırsaldaki çok çocuklu ve yaygın geniş aile tipinden kentleşmeyle birlikte çekirdek aileye doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Çekirdek aile tipinin yoğunluk kazanması toplumsal birim anlamında hanelerin sayısını da artırmış, “tek kişilik aile”, “tek ebeveynli aile” gibi yeni aile tiplerinin oluşumunu da beraberinde getirmiştir (Koç, Eryurt, Adalı ve Seçkiner, 2010, 58). Daha çok kırsal kesime özgü geleneksel geniş aile tipinin çekirdek aileye dönüşmesi süreci yaşlılar açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Koç ve arkadaşlarına göre, bu olumsuzluklardan; “...ilki aile içindeki işbölümünde yaşlıların işlevsiz kalması; ikincisi yaşlıların işlevsiz kalması ile birlikte iç göç sürecinin de dışında kalması ve yalnızlaşması; üçüncüsü de Türkiye'de geleneksel olarak yaşlıların bakımı ve korunması konusunda tampon kurum niteliğinde olan ailenin giderek bu özelliğinden uzaklaşmasıdır (Koç vd., 2010, s. 58).

Türkiye'de yaşlı ihmali ve istismarının toplumsal kaynaklarını belirlemek için; “yaşam kalitesi”, “yaşam doyumu” ve “toplumsal destek” kavramları açısından da

yaşlıların mevcut durumu incelenebilir. Bu kavramların toplumlara göre ve hatta toplumların içinde alt kültür gruplarına, sınıf, statü gruplarına ve yaşam tarzlarına göre farklılıklar göstereceği açıktır.

Bowling'e göre yaşam kalitesinin objektif ve sübjektif belirleyicileri bulunmaktadır. Eğitim durumu, gelir durumu, işi ya da mesleği, sağlık koşulları, çevre şartları, konut durumu gibi faktörler objektif faktörler arasında sayılabilirken, bireyin psikolojik durumu, inançları, sosyal ilişkileri ve algıladığı çevreye ilişkin ulaştığı anlamlardan çıkardığı memnuniyet düzeyi onun yaşam kalitesini belirleyen sübjektif faktörler olarak gösterilebilir (Bowling, 1997, s. 1-23). Ancak bu faktörler açısından ulaşılan istatistiki değerlerin olumluluğu, birey açısından, mutlak anlamda yaşam memnuniyetinin ya da yaşam doyumunun yüksek olması anlamına gelmez. Gerçekte toplumsal yaşamda birey açısından yaşam memnuniyeti göreceli karşılaştırmalardan doğar. Birey kendisine yönelik değerlendirmelerinde, çevresinden ne denli olumlu yönde farklılaşıyorsa ve bu farklılık, çevresiyle kurduğu ilişkilerde ne denli takdir ediliyor ve meşrulaştırılıyorsa, kendi yaşamından da o denli memnuniyet hisseder. Özellikle bireycilik özelliği gelişmemiş, toplulukçu (cemaatçi) ilişkilerin daha arzu edilir olduğu Türkiye gibi toplumlarda toplumsal çevrenin razılığına yüksek bir değer yüklenir. Bu nedenle, herhangi bir bireyin olduğu gibi yaşlı bireyin de yaşam kalitesi ve memnuniyeti üzerine kendisine yönelik algıladığı asgari eşitlik ve sosyal destek seviyesi gibi faktörler etkili olacaktır. Gerçekte modern toplumlarda bireylerin üzerinde toplumsal çevre koşullarının etkisi daha doğrudan ve çok daha fazladır. Üretim birimini kapalı ev ekonomisinin oluşturduğu tarımsal yapılarda, iklim değişkenlikleri stabil varsayıldığında, gelir ya da ekonomik başarı düzeyi, aile üyelerinin işbirliği yapma kabiliyetine göre belirlenir. Hâlbuki modern toplumda birey ihtiyaçları açısından hemen birçok etkinlik başkalarının belirlediği koşullarda gerçekleşir. Örneğin bireyin eğitim yolu ile nitelik kazanması, bireyin eğitim görme isteğinden çok toplumsal örgütlenmenin, eğitimde fırsat eşitliğini sağlayacak yatırımların ilgili yaş grubunun ulaşabileceği mekânlara yaygınlaştırma derecesine bağlıdır. Bundan dolayı modern toplumda eğitim ve eğitimin işlevleri olarak uygun meslek ve gelir edinme koşulları, toplumsal örgütlenmenin ya da ülke yönetiminin başarısına bağlıdır.

Türkiye'nin modernleşme sürecini dikkate aldığımızda bugünün kentlerinde yaşayan yaşlılar, çoğunlukla ve fiili olarak kır koşullarında toplumsallaşmış bireylerdir ya da bunların ailelerinde toplumsallaşan ikinci kuşak kentli bireylerdir. Bazı sosyologların işaret ettiği gibi ortalama köylü birey kişiliğinin "stoik", kentli

birey tipinin de “epikürist” olduğu kabul edilirse (Türkdoğan, 2002, s. 433), ailenin küçülme sürecinde yalnızlaşan, eşinin ölümüyle de gittikçe artan bir şekilde tek kişilik hanelere hapsedilmek zorunda kalan yaşlıların, kırsal alanlarda görülen sosyolojik toplumsal desteğin minimuma indiği kentsel ortamlarda, ihmal ve istismara ne denli açık hale geldiği daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle günümüzde yaşlı sorunları, ancak devletin yatırımları ve sivil toplum kuruluşlarının ilgisiyle çözülebilecek bir konu haline gelmiştir.

Neugarten ve meslektaşları yaşlıların yaşam doyumuna ya da memnuniyetine yönelik geliştirdikleri ölçütte 5 konuya eğilmişlerdir. Bunlar:

1. Günlük yaşamdaki etkinliklerden zevk alması,
  2. Yaşamının bir anlam taşıması, yaşamıyla ilgili amaçlarının olması ve geçmiş yaşamının sorumluluğunu kabul etmesi,
  3. Yaşamı boyunca öngördüğü amaçlara ulaştığı inancına sahip olması,
  4. Olumlu bir ‘ben’ imgesine sahip olması ve yaşlılığında zayıflıkları ne olursa olsun, kendini değerli bir varlık olarak kabul edebilmesi,
  5. Yaşama karşı genelde iyimser bir tutum içinde olması beklenmektedir.”
- (Neugarten, Havighurst ve Tobin, 1961, s. 6-7).

Neugarten’in yaşlılar açısından memnuniyet yaratacak bu sonuçlara ulaşılabilmesi için gerekli maddi şartlar, bu günün Türkiye’sinde oldukça yetersiz konumdadır. Örneğin 2016 yılında yapılan bir düzenlemeyle, bugün herhangi bir sosyal güvencesi ve engellilik durumu olmayan 65 yaş üstü bireylere devletin yaptığı ücret yardımı aylık 60 dolar civarındadır ve bu da, yaklaşık olarak aylık 120 doların altında geliri olanlara verilebilmektedir (Engelliler. Biz platformu 2017). Bunun yanında yaşlı nüfusun yoksulluk oranı da artmaktadır. 2011 yılında yoksul yaşlı oranı, tüm yaşlıların %17’sini oluşturmaktayken 2015’de bu oran %18,3’e yükselmiştir. Cinsiyet kategorisinde ise 2011’de yoksul yaşlı erkekler %15,9, kadınlar %17,9 iken 2015’de yoksulluk oranı yaşlı erkekler için %17,8’e, yaşlı kadınlar için de %18,6’ya yükselmiştir (TÜİK, 2017). Yaşlıların ikameti, bakımı, yalnızlaşması gibi sorunların yanında kurumsallaşmanın kapsayıcılığının da çok yetersiz olduğu bir ortamda, sosyal güvencesiz ve başka geliri olmayan yaşlıların, açlık düzeyine yakın bir yoksulluk sınırında yaşama riskiyle karşı karşıya olduğu söylenebilir.

Türkiye’de kırdan kente yönelen göç süreci, bireylerin daha iyi ekonomik koşullara ulaşmak ve sosyal beklentilerini karşılamak amacıyla ortaya çıkmış ve 1980’lerin sonuna doğru yoğunlaşmıştır. Göç süreci bazı olumsuz koşulları da ortaya

çıkarmıştır. Hiç kuşkusuz modernitenin gerektirdiği sosyal örgütlenmenin ve kurumsallaşmanın çok yetersiz olduğu bir ortamda, geleneksel aile ilişkileri bütün özellikleriyle sürdürülememekte ve bunların yerine geçmesi beklenen kentsel değerlere de ulaşamamaktadır. Böyle bir ortamda göç yoluyla gelenlerin çocukları, daha çok kentsel ilişkilerin bireyselliğini ve pragmatik davranış kodlarını benimseyecek, kentsel iş ve ilişkilerin gerektirdiği niteliklere öncekilerden daha fazla sahip olacaktır. İkinci kuşağın bu türden bir değişime uğraması, geleneksel değerlerin temsilini sembolik hale getirmesine ya da yıpratmasına neden olacaktır. Ayrıca bireylerin gündelik yaşamın gerektirdiği etkinliklere yönelik inisiyatif elde etme isteğini de artırabilecektir. Nitekim süreç içinde günlük hayatın sürdürülmesine katkıda bulunanların otoritesinin geleneksel otoritenin yerine geçmesi şeklinde bir değişim ortaya çıkmıştır. Türkiye’de kentleşme sürecinde yaşanan birinci kuşak, çekirdek aileye dönüşümle birlikte, yalnızlaşmanın yanında, artık kırsalda olduğu gibi değerlerin güvence altına aldığı saygın konumunu ve inisiyatif ayrıcalığına sahip rollerini de yitirmiştir (Baran Görgün, 2005, s. 3). Süreç içinde, mekânsal ayrışmalar ve iletişim yetersizlikleri kuşaklar arası ilişkileri görece sekteye uğratmış, kendi içinde birbirine sıkıca bağlı ancak içinde yaşadığı sosyal çevreye karşı güven düzeyi gittikçe azalmakta olan bir aile ve birey tipi ortaya çıkmıştır (Aytaç, 2007, s. 9). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün 2010 yılında yaptırdığı bir araştırma da bu sonucu onaylamaktadır. Bu çalışmaya göre bireylerin iş arkadaşlarına güveni %20, komşularına güveni %21, hemşehrilerine güveni ise %19 düzeyinde bulunmuştur (Topçuoğlu, 2010, s. 152-156).

Bireylerin bu koşullar içinde şekillenen yaşam biçimi, kuşaklar arası kültürel akışa ket vurmuş ve bireylerin içselleştirdikleri değerlerin ya çözülüşüne ya da eyleme dönüştürülememesine zemin hazırlamıştır. Kent ortamındaki bireyler ve aileler açısından, kırdaki düzenleyici, denetleyici kolektif ahlakın yerine konabilecek meşru kaynaklar; bireyin yaşama hakkını temel alan hukuki düzenlemeler, formel kurumsallaşmalar ve ekonomik harcamayı gerekli kılan toplumsal politikalarla mümkün olabilir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise en önemli eksiklik toplumsal hareketlerle bunları karşılayacak kurumsal yapıların eş ya da yakın zamanlı olmamasıdır. Modernleşmenin hızına ve düzensizliğine rağmen Türk ailesi, bugün de geleneksel değerleri ağır basan ve küçülmeye devam eden bir süreci yaşamaktadır. Bu da Türk ailesinin henüz istikrara kavuşmayan bir “geçiş ailesi” özelliğine sahip olduğunu göstermektedir (Sayın, 1994, s. 546; Gökçe, 2007: s. 192-

193).² Ancak bazı çalışmalar dikkate alındığında gerçekte geleneksel aile bağlılığı, sorumlulukları ve ilişkilerin önemine yönelik atfedilen değerler bağlamında bir sorun olmadığı da belirtilmektedir. Konumuz açısından bakıldığında, bir kamu kurumunun yaptırdığı aile değerleri araştırmasında bakıma muhtaç aile büyüklerinin aile içinde bakılması gerektiği düşüncesi; %84,9, yaşlı anne-babaya huzurevinde daha iyi bakılacağı düşüncesi; %15,4 ve yaşlandığında çocuklarının kendisine bakması gerektiği düşüncesi; %74,5 oranında denekler tarafından desteklenmektedir.” (Topçuoğlu, 2010, s. 304). Bu sonuçlar, yukarıda bahsi geçen son iki araştırma verileri dikkate alındığında; birine göre 4, diğerine göre 6 kişiden biri için, yaşlanma ve çocuklarıyla birlikte yaşamak konusunda, geleneksel değerlerden farklılaştığı şeklinde de yorumlanabilir. Ayrıca değerlerin potansiyel olarak zihinlerde taşınması ile yaşam pratiklerine dönüşmesinin, birçok faktörün etkisi altında kısıtlanabileceğini de göz ardı etmemek gerekir. Örneğin “yalan söylememek” hemen her toplumda ahlaki bir değerdir ancak gündelik yaşamda hemen herkes bir konuda yalan söylemekten çekinmez. Dolayısıyla değerlerin nasıl realize olduğu önem taşır. Yaşlıların kendi gençliklerinde çocuklarına nasıl davrandıkları, çocukların aileye olan bağlılıklarını ve değerlerin yüklediği sorumlulukları yerine getirme isteğini belirler. Ayrıca ailelerin görece eğitim, gelir, ebeveynlere göre farklılaşan statü, çalışma hayatına katılma ve iş yoğunluğu, yaşam tarzları gibi faktörlerdeki değişimler, birlikte yaşama, iletişim ve yardımlaşmayı ya da dayanışmayı etkileyecektir (Sayın, 1994, s. 546).

Aile yapısıyla ilgili bazı araştırmalar, aile ilişkileriyle ilgili hızlı kentleşme sürecinin ilk evrelerdeki olumsuzlukların ekonomik yetersizliklerden kaynaklandığı, Türk ailesinin kendine özgü bir modernleşme yaşadığını ve akrabalar arası ilişkilerin kentsel alanlarda da devam ettiğini göstermektedir. Örneğin Dikeçligil ekonomik yeterliliği orta ve üzeri düzeyde olan ailelerin daha yoksul ailelere göre, aile ve akrabalık ilişkilerini sıkı bir şekilde sürdürdükleri ve dayanışma içinde oldukları belirtilmektedir. Bu nedenle O, Türkiye’de modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan çekirdek aile tipini, Batı modernitesiyle ilgili literatürde olduğu gibi “yalıtılmış çekirdek aile” olarak değil, “değişikliğe uğramış geniş aile” olarak görmek gerektiğine işaret etmektedir (Dikeçligil, 2012, s. 36). Benzer bir nitelendirmenin Abadan-Unat tarafından da yapıldığı görülmektedir. Abadan-Unat’a göre de

---

² Burada aileyle ilgili bahsi geçen değişim eğilimlerinin kır ve kent yaşamı açısından göreceli eğilimler olduğunun hatırlamak gerekir. Birçok ampirik çalışmanın gösterdiği gibi; Türk ailesi her şeye rağmen temel özelliklerini koruyan, sağlam bir aile yapısı özelliğine sahiptir (bkz. . Topçuoğlu 2010).

kentleşmeyle birlikte küçülen ancak geleneksel aile bağlarını koruyan, mekan farklılığı olsa da ailenin kırsalda kalan üyeleriyle işbirliği ve dayanışma ilişkilerini sürdüren bir aile tipi ortaya çıkmıştır. Abadan-Unat bu aile tipine işlevsel geniş aile ismini vermektedir (Abadan-Unat, 1986, s. 184). Aynı bir tartışma konusu olmakla birlikte, yaşlıların konumu açısından bakıldığında, Türk toplumunda aile değerlerinin, bireylerin zihinlerinde geleneksel eğilimlere uygun bir şekilde yüksek düzeyde korunduğu düşüncesi genel kabul görmektedir. Türk toplumunda yaşlı kuşaktan genç kuşağa doğru olan ilgi ve destek, sahip olunan imkânlarla göre değişmektedir. Örneğin değer yönelimli eğilim, imkânlar, her kimdeyse olmayana bu imkânların belli bir miktarda aktarılması şeklindedir. Kuşakların her ikisinin de yakın mekânları paylaştığı durumlarda bu tür yardımlaşma daha sık görülür. Bir genelleme yapmak gerekirse, geleneksel bir tutum olarak Türk ailesinde cinsiyet rollerinin dağılımı gereği ihtiyaçlarla ilgili fiziki şartların oluşturulması ve çevreden tedarik edilmesi, erkek rolüdür. Kaynağın işlenmesi ve hizmete sunulması ise kadın rolüdür. Bundan dolayı örneğin çocuk ya da yaşlı bakım hizmetleri bir kadın rolü olarak görülür. Göç sürecinde gözlemlenen eğilim yaşlı kuşağın genç kuşağa maddi koşulların iyileştirilmesine katkı, köyde üretilen ürünlerle yapılan gıda yardımı (Alpar ve Yener, 1991, s. 70), birlikte şehre göçme durumunda ise torun bakımı, temizlik ve ev ihtiyaçlarına yönelik hizmet pratikleridir.

Buraya kadar sunulan verilerle ortaya konulan düşünceler, gerçekte yaşlılık sorunsallığının, yaşlıların yalnızca demografik olarak büyüklüğün artmasıyla değil, kent ortamının yetersiz koşulları ve kentleşmenin yarattığı diğer dinamiklerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Kırdaki örf ve adetler, aynı ya da yakın mekân paylaşımının kolaylaştırdığı akrabalık ilişkileri yaşlıyı ölümüne kadar kollayıp gözetebiliyordu. Kentleşmeyle birlikte bu özelliklerin yitilmesi ya da en azından gündelik yaşamın zorunlulukları içinde pratik eylemlere aktarılamaması, potansiyel halde zihinlerde kalmasına yol açtı. Öte yandan kırsal yapıdaki sosyal çevrenin ilgi, bakım, gözetim, işbirliği gibi yaşlının ihtiyaç duyduğu asgari hizmetleri yerine getirecek modern örgütlü kurumsal oluşumların kentsel yapıdaki yetersizliği, yaşlıları istismar ve ihmal davranışlarına açık hale getiren en önemli toplumsal kaynaklardır.

Türkiye'de Nüfusun Yaşlanması ve Yaşlı Sorunları

Türkiye'de, yaşlı bireylerin toplam nüfus içindeki sayısı ve oranı yaşam koşullarındaki değişimler nedeniyle hızla artmaktadır. Tüm endüstrileşmiş ve endüstrileşmekte olan ülkelerde görüldüğü üzere yıllar itibarıyla doğum hızının

düşmesi, yaşlı nüfus oranının başka bir neden olmaksızın artmasına yol açmaktadır. Öte yandan özellikle tıp alanındaki gelişmeler sonucunda, enfeksiyon hastalıklarına karşı koruyucu önlemlerin oluşturulması, akut ve kronik hastalıkların tedavilerine yönelik gelişmeler, sağlıklı beslenmeye ve fiziksel aktiviteye önem verilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, gündelik etkinlikleri kolaylaştırıcı ve koruyucu teknolojiler, bireylerin hem yaşam tarzlarını değiştirmiş hem de beklenen yaşam süresini artırmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2016 yılı verilerine göre, Dünya nüfusunun %8,7'sini, Türkiye nüfusunun ise %8,3'ünü yaşlı nüfus oluşturmaktadır (TÜİK 2017). Türkiye'deki eğilim, dünya verilerine paralel olarak nüfusun gittikçe yaşlanmakta olduğu yönündedir. Birleşmiş Milletler'in tanımına göre, bir ülkedeki yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %8 ile %10 arasında olması, o ülke nüfusunun "yaşlı", %10'un üzerinde olması ise "çok yaşlı" olduğu anlamına gelmektedir (TÜİK, 2014). Buna göre Türkiye yaşlanma eğilimine girmiş bir ülkedir ve yapılan projeksiyonlarına göre toplam nüfus içindeki yaşlı oranın 2023 yılında %10,2 olacaktır ve yaşlı nüfus olarak anılmaya başlanılacaktır (TÜİK, 2015, 13). Türkiye'de son yıllarda yaşlı nüfusun sürekli arttığı görülmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresi, 2015 yılında 78 yıldır. 65 yaşında beklenen yaşam süresi ise 2015 yılında 17,8 yıla yükselmiştir. Bu süreler kadınlar için 19,4, erkekler için 16,1 yıl olarak tahmin edilmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresi 2015 yılında kadınlarda 80,7 yıl, erkeklerde ise 75,3 yıl olarak belirlenmiştir. Yaşam süresinin daha da uzayacağı öngörülmekte olup; geçmişte de olduğu gibi kadınların yaşam süresinin erkeklere göre daha uzun olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2017).

Türkiye'de 2016 yılında, yaşlı erkeklerin %83,3'ünün, yaşlı kadınların ise %44'ünün evli olduğu görülmektedir. Erkek yaşlılar ile kadın yaşlılar arasındaki bu temel farkın en önemli nedeni kadınların erkeklere nazaran yaklaşık 5,4 yıl daha fazla yaşamasıdır (TÜİK, 2017). Diğer yandan küresel boyutta bireysellik temelli demokratik değerlerin kabulüne yönelik eğilimin artması ve meşruluk kazanması gibi değişimlerin aile yapısını etkilemesi sonucu, bireylerin evlilik birliğine verdiği önem değişmiş ve boşanma toplum tarafından kabul gören, yaşamın olağan olaylarından biri haline gelmiştir. Yaşlı bireylerin boşanma düzeyi 2001-2013 yılları arasında artış göstermiştir (TÜİK, 2014). Eşin ölümünün yanında boşanma da yaşlıların yalnız kalmasının en önemli nedeni olmuştur. Yalnızlık nedeniyle yaşlılar çeşitli mağduriyetlere, mutsuzluklara ve duygusal açlığa açık bir duruma düşmüşlerdir. Sonuç olarak yaşlı nüfus, sahip oldukları gelir, eğitim vb. niteliklere göre, yoğunluğu değişmekle birlikte, yalnızlaşan, yoksullaşan, sosyal, kültürel ve

hukuki açıdan başkalarına bağımlı bir kategori haline gelme süreci yaşamaktadır (Özkul, Kalaycı ve Aslan, 2017, 376).

Günümüz Türkiye'sinde yaşlıların oluşturduğu tek kişilik haneler, toplam hane halklarının %5,4'ünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, tek kişilik hane halklarının ise %36'sını yaşlılar oluşturmaktadır. Toplam hane halklarının %22,5'inde ise en az bir yaşlı bulunmaktadır (TÜİK, 2017). Yaşlıların aile üyeleriyle birlikte yaşaması sonucunda; gelirini bağımsız kullanamama, aile üyelerinin belirlediği kurallara göre yaşamını sürdürme ve psikolojik bağımlılık gibi sorun ya da sorun kaynakları ortaya çıkabilmektedir. Yalnız yaşayan yaşlı nüfusun %23,3'ünü erkekler, %76,7'sini ise kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2017).

Yaşlıların ücretli ve sosyal güvenceli işte çalışma oranları düşüktür. Yaşlılar, iş bölümüne ait kaynakların eşit dağıtılmaması ve nitelik sorunlarına bağlı istihdam taleplerinin az olması gibi nedenler yüzünden yoksulluk koşullarında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalabilmektedir. Yaşlılar arasında yoksulluk oranı, 2011 yılında %17 iken bu oran, 2015 yılında %18,3'e yükselmiştir. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde; yoksul yaşlı kadınların (%18,2) erkeklere göre (%17,4) daha yoksul olduğu görülmüştür. Bu durumda bireylerin iş gücü piyasasına yeniden dâhil olma konusu gündeme gelmektedir. Ancak yaşlı nüfusun yeniden iş gücüne katılma oranı %11,9'dur. Yaşlı erkeklerde oran %19,9, yaşlı kadınlarda ise %5,8'dir. Yaşlı nüfustaki işsizlik oranı ise %2,4'dür (TÜİK, 2017). Bu durumda 65 yaş üstündeki yaşlıların halen iş gücüne katılmak istedikleri, fakat fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimler gibi çeşitli faktörlerden dolayı istihdam edilemedikleri söylenebilmektedir.

Yaşlıların yaşamlarını olumsuzluklara açık hale getiren önemli faktörlerden birisinin eğitimsel nitelikleri olduğunu kabul etmek gerekir. Zira modern toplumda eğitim, olumlu bir yaşamın katalizörü olarak işlev görür. Modernleşme sürecindeki bir toplumda yaşlılar, eğitimsizlik, dul kalma, yalnızlık, yoksulluk, üretkenlikteki azalma, rol ve statü değişimleri, yaşlanma sürecine uyumda güçlükler, akut/kronik hastalıklar, engellilik, bakıma muhtaçlık gibi sosyal sorunlar yaşamaktadır. Türkiye'nin konuyla ilgisi olan en önemli kamu kurumlarından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu bu düşünceleri doğrulayan veriler sunmaktadır. Bu kurumların, yaşlıların mevcut durumu ve yaşadığı temel sorunlara yönelik yaptığı tespit çalışmalarında, yaşlı nüfusun demografik özellikleri hakkında sunduğu verilere göre Türkiye'de, yaşlıların eğitim seviyesi, çoğunlukla ilköğretim düzeyindedir. Gerçekte yaşlıların eğitim düzeyinin ne derece önemli bir sorun olduğunu vurgulamak için genel nüfusun eğitim düzeyinin düşüklüğünü dikkate

almak gerekir. Zira Türkiye’de, eğitim seviyesinin ilkokul düzeyiyle sınırlı kalması, özellikle 25 yaş üstü nüfusun ortak bir sorunudur. Yeşilyurt ve arkadaşlarınca yapılan bir çalışmada 25+ yaş grubunun Ortalama Okullaşma Yılı olarak isimlendirilen MYS değeri 6,51 yıl olarak hesaplanmıştır. Aynı yaş üstü nüfusun Beklenen Okullaşma Yılı olan EYS değeri ise 6,68 yıldır (Yeşilyurt, Karadeniz, Gülel, Çağlar ve Uyar, 2016, s. 6). Bu sonuçlar yaşlıların eğitim düzeyi düşüklüğünün yalnızca kır kökenli olmaktan daha çok eğitim yatırımlarının nüfus artış hızına koşut olarak yapılamamış olduğunu da göstermektedir. Aşağıda daha detaylı değinileceği gibi yaşlılar içinde özellikle yaşlı kadınların eğitim seviyesi oldukça düşüktür (TÜİK, 2017). Modern yaşamın, nitelikli bilgi kullanımıyla sürdürülebilecek bir yaşam biçimi olduğu dikkate alındığında, bu eğitim profiline sahip bir yaşlı tipinin başta psikolojik, sosyal ve ekonomik olmak üzere birçok yönden ve çok üst düzeyde başkalarına bağımlı kalacağı açıktır.

2014 verilerine göre yaşlıların %23,9’u okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilen ancak herhangi bir okul bitirmeyenler ise %20,9 düzeyindedir. %41’2’lik kısmı ise yalnızca ilkokul düzeyinde bir eğitim görmüştür. İlkokul üstü düzeyde eğitim görenler tüm yaşlıların yalnızca %14,2’sidir. Yaşlılar arasında eğitim fırsatlarına erişmiş olmak bakımından cinsler arası fark da oldukça yüksektir. Örneğin okuma yazma bilmeyen kadınlar %34,9 düzeyindeyken erkekler %9,8’dir. Okuma yazma bilen ancak okul bitirmeyenler içinde kadınlar %23,9, erkekler %16,2’dir. İlkokul mezunu olan kadınlar ise %32,4 oranındayken erkekler %52,6 düzeyindedirler (TÜİK, 2014, s. 34). Modern toplum bireyi açısından gelir, meslek, statü, saygınlık yaşam tarzı gibi birçok sosyal nitelik, eğitimin işlevi olarak kabul edilir (Özkul, 2016, s. 91-94). Türk toplumunda yaşlıların ekonomik bağımlılıkları kadar bir önemli dezavantajı, eğitim yetersizliğinden kaynaklanan toplumsal bağımlılıktır.

Yaşlıların sağlık sorunları da görece çok daha fazladır. Beklenen yaşam süresinin artmasıyla bunun daha da yaygınlaşacağı öngörülmektedir. Yaşlılar, akut/kronik hastalık, malignite vb. sorunlar yaşayabilmektedirler (Kalınkara, Başıbüyük ve Ay, 2016, s. 15). 65-74 yaş aralığında bulunan yaşlıların %31,9’u sağlığını iyi olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan, sağlık sorunu nedeniyle günlük ve enstrümental yaşam aktiviteleri etkilenmektedir (%62,6). Ayrıca yaşlılar duyma (%7,8) ve görme (%18,3) sorunları yaşamakta ve yaş ilerledikçe bu oranlarda yaşlıların aleyhine olan değişiklikler, artış göstermektedir (TÜİK 2012). Diğer yandan engellilik durumu yaşlılar açısından ayrı bir sorun alanıdır. 65-74 yaş aralığında bulunan yaşlıların %32’sinin en az bir engeli bulunurken yaş ilerledikçe bu oranda ciddi artış göze çarpmaktadır. Yaşlı kadınlar arasında engellilik oranı erkeklere göre yüksektir

(Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü, 2017). Yaşlılarda günlük ve enstrümantal yaşam aktivitelerini etkileyen hastalıkların ve engelliliklerinin bulunması, yaşlıların bakıma muhtaç olmasına ve bireylere/kurumlara bağımlılığının artmasına neden olmaktadır. Bu ve benzeri durumlar ise yaşlıların yaşam memnuniyetini etkilemektedir. Kalaycı ve Özkul'un (2017, s. 102-103) araştırmasında görüşülen yaşlıların %49,1'inin, yaşamından memnun olmadıkları ve özellikle dul, emekli, sosyal ilişkilerinde sorun yaşayan, hobisi olmayan, çocukları ve torunlarıyla az görüşen, kronik hasta, engelli ve bakıma muhtaç olanlardan oluştuğu ve bu yaşlıların yaklaşık yarısının yaşamlarından memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Yaşlı erkeklerin ise yaşamdan memnun olma düzeyinin kadınlara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2014).

Yaşlı İstismarı ve İhmali

Yaşlılar, yaşadıkları sosyal sorunlar, hastalıklar ve engellilikler sonucunda hem toplum hem de aileleri tarafından bağımlı bir grup, yük olarak görülebilmektedirler. Artan bakım gereksiniminin yanında maddi ve manevi bağımlılıkları nedeniyle savunmasız durumda kalabilen yaşlı bireyler, kendi yaşamları üzerinde kontrol kuramamakta; istismara ve ihmale uğrayabilmektedirler.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Enstitüsü, yaşlıların yaşadığı yalnızlık, yoksulluk, eğitim durumu ve sağlık sorunlarına yönelik olarak yaptıkları araştırmalarla önemli bir veri birikimi oluşturmalarına karşın yaşlı istismarı ve ihmaliyle ilgili hemen hiç bir veri oluşturmamışlardır. Bu da konuyla ilgili mevcut durumun Türkiye genelinde, en azından betimlenmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla ülke geneline yönelik verilerin bulunmaması, konunun boyutunun bilinmemesine neden olmakta, yaşlı istismarı ve ihmalinin görünür hale gelmesi ve farkındalık kazanmasını güçleştirmektedir. Oysa ampirik sınırlılıklar içinde yapılan araştırmalarla tespit edildiği gibi Türkiye'de, yaşlı istismarı ve ihmali görülmesine karşın, gerek mağdur yaşlıların gerekse istismara şahit olan bireylerin bilgi eksikliği veya bireysel çekincelerden dolayı, istismar, ihmal ve şiddet gibi maruz kaldıkları olayları ihbar etmekten kaçınabilmektedirler. Bu nedenle konuya ilişkin güvenilir veriye ulaşmak zorlaşmaktadır. Diğer yandan ihtiyaç duydukları tıbbi ve adli destekleri zamanında ve gerektiği şekilde alamayan mağdur yaşlılar ciddi sorunlar yaşayabilmekte ve yaşamlarını kaybedebilmektedirler. Aşağıda daha detaylı olarak tartışılacağı üzere, yaşlı istismar ve ihmaliye yönelik hukuki mevzuat oluşturulmasına karşın uygulamada sorunlar vardır. Hukuki normlara göre mağdur olan yaşlı ya da yaşlıların ciddi yaralanma ve

ölüm gibi yaşanılmış olaylarla ilgili olarak adli makamlar bilgilendirildiğinde ya da ihbar edildiğinde, adli tıp raporu veya otopsi raporuyla fiziksel istismarın boyutu tespit edilebilmektedir. Ancak uygulamayla ilgili bazı örgütlenme sorunları ve yaşlı sosyal çevresinin çekinceleri, hukuki norm ve yaptırımların yeterince yerine getirilemediğini göstermektedir.

Sözü edilen nedenlerle yaşlı istismar ve ihmalinin boyutunun belirlenmesi, mağdur yaşlılara gereken yardımın sağlanması ve sosyal politikaların oluşturulması açısından önemlidir. Aşağıda, bu çalışmada kullanılan, yaşlıya yönelik ihmal ve istismarla ilgili verilerin elde edilmesi süreciyle birlikte, konuyla ilgili verilerin tartışılması ve çözüme yönelik bazı önerilere değinilecektir.

Yöntem

Çalışmanın verileri, sistematik inceleme yöntemiyle elde edilmiştir. Konuyla ilgili çalışmaları değerlendirmek için dört adımlı tarama stratejisi kullanılmıştır.

İlk olarak, kapsadığı yıllar açısından herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, 18. 07. 2017 tarihine kadar tıp ve sosyal bilimler alanında olmak üzere 6 veri tabanı taranmıştır (Pubmed, Medline, Google Akademik, ELSEVIER, EBSCO, Ulakbim). Taramada kullanılan anahtar sözcükler “yaşlı-elderly”, “suiistimal-elder maltreatment”, “aile içi şiddet-domestic violence”, “istismar-abuse”, “saldırganlık-aggression”, “suç-crime”, “zararlı davranışlar- harmful behavior”, “sinirlilik-anger”, “tecavüz-rape”, “düşmanlık-hostility”, “sözlü istismar- verbal abuse”, “fiziksel istismar-physical abuse”, “cinsel istismar-sexual abuse”, “psikolojik istismar-emotional abuse”, “prevelans-prevalence”, “insidans-incidence”, “morbidite-morbidity”, “epidemioloji-epidemiolog”, “yaşlı travmaları-elderly’s traumas”, “yaşlı otopsileri-elderly autopsies”dir.

İkinci olarak, her bir yayının referans listesi taranmıştır.

Üçüncü olarak, Google, WHO, Türkiye İstatistik Enstitüsü, Adalet Bakanlığı ve Adli Tıp Kurumunun web tabanları taranmıştır.

Dördüncü adımda da, yayınlar 2 aşamalı olarak ele alınmıştır. **Öncelikle** yayınların başlıkları ve özetleri değerlendirilmiştir. **Sonrasında** çalışmanın amacına uyan makaleler tespit edildikten sonra tam metinleri incelenmiştir. Değerlendirmelerde, kongre ve konferans bildirimleri, yaşlı istismarı ve ihmali konusunda tanıtıcı ve genel bilgi içerikli kitap bölümleri çalışma kapsamına alınmamıştır.

Türkiye’de yapılan, ulusal ve uluslararası dergilerde Türkçe ya da İngilizce olarak

tam metin yayınlanan 41 makaleye ve 5 teze ulaşılmıştır. Yayınlar araştırma makaleleri, derleme makaleleri ve tezler olarak 3 gruba ayrılmıştır. Araştırma makaleleri ve tezler ise; istismar ve ihmale yönelik algılar/ düşünceler, istismara uğrama durumu ve yaralanma/ölüm olarak 3 bölümde incelenmiştir. Bu makale ve tezlerden elde edilen veriler bilgisayar ortamında, istatistik programı ile değerlendirilmiştir.

Bulgular

- Konuyla ilgili ilk yayınlar 1996 yılında yapılmış, yayın sayılarında 2003 yılına kadar %13, 2013 yılından 2016 yılına kadar %13 oranında artış dikkat çekmiştir.
- Yayınların %21,7'si; yaşlı istismar ve ihmal konusunda bilgi vermek (%80), adli sonuçlarını değerlendirmek (%10) ve yaşlı istismarı konusunda yapılan çalışmaları değerlendirmek (%10) amacıyla derleme türünde yazılmıştır.
- Yayınların %34,8'i yaşlılarda travmaya bağlı yaralanma ve ölüm sıklığını, %26,1'i istismara uğrama durumunu ve %17,4'ü yaşlı istismarına ve ihmeline yönelik algı/düşünceleri belirlemektedir.
- Yayınların %83,3'ünde örneklem yaşlılardan oluşmaktadır. Örneklem sayısı "1-200" ve "201-400" de yoğunluk göstermektedir.
- Yayınların konusunu yoğunlukla yaşlıların, ihmal ya da istismara maruz kalma durumlarının tespit edilmesi (%26,1), yaşlı travmalarının genel özelliklerinin belirlenmesi (%19,6), yaşlı istismar ve ihmal konusunda bilgi verilmesi (%17,4), yaşlı ölümlerinin genel özelliklerinin belirlenmesi (%15,2), yaşlı istismarına ve ihmeline ilişkin algıların/düşüncelerin belirlenmesi (%10,9) oluşturmaktadır.
- Araştırmacıların kullandığı veri toplama araçları, ilgili literatürü taramaları sonucu oluşturdukları soru formu (%47,2), adli raporlar (%25,0) ve otopsi raporlarıdır (%19,4).

Tablo 1: Yayınların Genel Özellikleri

Yayın Türü		
	Sayı	Yüzde (%)
Makale	41	89,1
Tez	5	10,9
Toplam	46	100,0
Yayın Konusunun Türü		
Yaralanma ve Ölüm	16	34,8
İstismara Uğrama Durumu	12	26,1

Derleme	10	21,7
İstismar Algısı	8	17,4
Toplam	46	100,0
Örneklem		
Yaşlı Birey	30	83,3
Meslek grupları	5	13,9
Öğrenci	1	2,8
Toplam	36	100
Örneklem Sayısı		
1-200	15	41,7
201-400	14	38,8
401-600	4	11,1
601-800	1	2,8
801-1000	1	2,8
1001 ve üzeri	1	2,8
Toplam	36	100
Yayımların Konusu		
Yaşlıların, ihmal ya da istismara maruz kalıp kalmadıklarının belirlenmesi	12	26,1
Yaşlı travmalarının genel özelliklerini belirlemek	9	19,6
Yaşlı istismar ve ihmal konusunda bilgilendirmek	8	17,4
Yaşlı ölümlerin genel özelliklerini belirlemek	7	15,2
Yaşlıya yönelik istismar ve ihmale algıların/düşüncelerin belirlenmesi	5	10,9
Yaşlı istismarı ve ihmali, yaşlıya yönelik tutum konularında verilen eğitimin, bilgi düzeyine ve tutuma olan etkisini değerlendirmek	2	4,3
Üniversite öğrencilerinin yaşlı istismarına yönelik düşüncelerinin belirlenmesi	1	2,2
Yaşlı istismarı ve ihmalinin adli sonuçları	1	2,2
Türkiye'de ki yaşlı istismar ve ihmali belirlemeye yönelik yapılan çalışmaları değerlendirme	1	2,2
Toplam	46	100,0
Kullanılan Formlar		
Araştırmacının hazırladığı form	17	47,2
Adli raporlar	9	25,0
Otopsi raporları	7	19,4
Yaşlı İstismarını Belirleme Formu	2	5,6
Ekonomik İstismarı Belirleme Formu	1	2,8
Toplam	36	100,0

Tartışma

Yaşlıların İstismara Uğrama Durumu

Günümüzde küresel bir halk sağlığı ve insan hakları sorunu haline gelen yaşlı istismarı zamana ve toplumsal yapıya göre değişmesine rağmen evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı istismarı, kasıtlı olarak veya ihmal nedeniyle yaşlıya zarar veren, zarar verme potansiyeli olan eylemleri ifade etmektedir (Dong, 2015, s. 1214). Konuyla ilgili incelenen 46 çalışmada, sosyal çevre tarafından yapılan istismar ve ihmal davranışlarının fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik konularda olduğunu, ayrıca yaşlı bireylerin aynı konularda kendilerine yönelik bilinçli ya da bilinçsiz ihmal davranışları gösterdiği tespit edilmiştir (Kalaycı, Özbek Yazıcı, Özkul ve Küpeli, 2016, 233). Değerlendirilen çalışmalarda, Türkiye'de yaşlıların, %14,2-%70,9³ arasında aile içinde istismar veya ihmal mağduru olduğu görülmektedir (Kalaycı, Özbek Yazıcı ve Şenkaynağı, 2015, s. 38; Ergin vd., 2012, s. 38). Yaşlıların fiziksel istismara uğrama sıklığı %1,3-%63,0 arasındadır (Özcan, Boyacıoğlu ve Sertçelik, 2017, s. 181; Ergin vd., 2012, 38; Tufan, 2011, s. 51-53; Özden, Kelleci ve Güler, 2010, s. 10). Diğer yandan fiziksel bulguları olmayan psikolojik istismarın saptanması zordur (Kalaycı vd., 2016, s. 235). Buna karşın toplumda sık karşılaşılan bir istismar türüdür. Türkiye'de yaşlıların psikolojik istismara uğrama sıklığı %5,9-%78,0 arasındadır (Özcan vd., 2017, s. 181; Ergin vd., 2012, s. 38; Tufan, 2011, s. 55; Özden vd., 2010, s. 3). Yaşlının ekonomik kaynaklarının yasa dışı veya uygunsuz kullanımı olarak tanımlanan ekonomik istismar oranı ise %0,8-%33,3 arasında bulunmaktadır (Özcan vd., 2017, s. 181; Artan, 2016, s. 56; Ergin vd., 2012, s. 38; Özden vd., 2010, s. 10). İstismarın bir türü olan cinsel saldırılarda failer, özellikle daha az güç harcayacakları, yönlendirebileceği veya ihbar etme riski düşük kurbanları seçmektedir. Bu nedenle yaşlı nüfus, cinsel saldırı eyleminde yüksek risk grubunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte yaşlıya yönelik cinsel saldırı daha az ihbar edilmesinden dolayı tespiti oldukça zordur (Nóbrega Pinto, Rodrigues, Dinis-Oliveira ve Magalhães, 2014, s. 189). Türkiye'de yaşlıların cinsel istismara uğrama sıklığı %0,3-%3,2 arasındadır (Özcan vd., 2017, s. 181; Ergin vd., 2012, s. 38; Özden vd., 2010, s. 10). İstismar türleri arasında fiziksel istismar en fazla bilinmesine rağmen ihmalin daha yaygın olduğu görülmektedir (Kalaycı vd., 2016, s. 236). Türkiye'de ihmal mağduru yaşlı oranı %5,3- %80,0 arasındadır (Ergin vd., 2012, s. 38; Tufan, 2011, s. 59).

³ Oranlar her bir çalışmada kullanılan deneklerin ilgili konu açısından oranının göstermektedir.

İncelenen araştırmalarda, yaşlıyı istismar edenlerin özellikleri ve istismar nedenlerine ilişkin çeşitli veriler bulunmaktadır. Yaşlı istismarını akıl sağlığı, duygusal ve madde bağımlılığı gibi sorunları olan aile üyelerinin ve yaşlının oğulları veya gelinleri başta olmak üzere, görece değişen frekanslarda eş, kardeş, diğer akraba ve komşu gibi aile üyeleri ve mekan yakınlığı olan diğer bireylerin sorumlu olduğu ifade edilmiştir (Özcan vd., 2017, s. 181; Kalaycı vd., 2016, s. 236; Artan, 2016, s. 53; Tufan, 2011, s. 63). Yaşlıların istismar edilmesinde, endüstrileşme ve kentleşme koşullarına bağlı olarak, aile yapısında ortaya çıkan değişimler, kadının çalışma yaşamında aktif rol alması, yaşlı nüfusun artması, yaşam süresinin uzaması, ekonomik sorunlar, sosyal güvenlik ve destek sisteminin yetersizliği, işsizlik, toplumun yaşlılıkla ilgili inançları, değerleri, yaşlıya duyulan saygıda azalma gibi toplumsal düzeyde ortaya çıkan çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, yaşlının kadın olması, geniş ailede veya yalnız yaşaması, rol ve statü kaybı, ekonomik düzeyinin düşük veya yüksek olması, fiziksel, psikomotor, algısal ve bilişsel yeteneklerde azalma yaşaması, bakıma muhtaçlık, ileri yaşta olması (70-75 ve üzeri), düşme sorununun veya inkontinansının olması, sinirli olması, şiddet içeren sözel davranışlarının olması gibi bireysel düzeyde ortaya çıkan çeşitli nedenler araştırmalarda belirtilmiştir (Kalaycı, Özkul, Özbek Yazıcı ve Küpeli, 2017, s. 578; Kalaycı ve Özkul, 2017, s. 101-105; Kalaycı vd., 2015, s. 28).

Araştırmalarda, istismara şahit olan birçok insanın yaşlı istismarında, ihbar yapılmasının önemini bilmesine olayı, uygun herhangi bir merciye bildirmekten kaçınıldığı görülmektedir (Kalaycı vd., 2016, s. 235). Cooper ve arkadaşlarının araştırmasında, yaşlı istismarına şahit olan sağlık çalışanları, yasa önünde tanık olmak istememe, yasayı bilmeme, failin istismar bildirildiğinde daha kızgın olacağını düşünme, mağdurun istismarı inkâr edeceğini düşünme, somut kanıtlarla (şahit olmak gibi) olaydan emin olmayı bekleme, yaşlı ile terapötik ilişkilerin bozulmasından korkma gibi nedenlerle istismarı bildirmekten kaçındığı tespit edilmiştir (Cooper, Huzzey ve Livingston, 2012, s. 1452). Oysa yaşlılar, yasalar tarafından koruma altına alınmış ve yaşlıya yönelik istismar eylemlerini bildirmemek suç olarak kabul edilmiştir. Bu durumlarla ilgili olarak Türkiye'deki yasal düzenlemelere bakılacak olursa; yaşı ve hastalığı nedeniyle koruma ve gözetim yükümlülüğü altında bulunan bireyi kendi haline terk eden kişiye hapis cezası verilmektedir. Birey terk edilme nedeniyle bir hastalığa yakalanmış, yaralanmış veya ölmüşse ceza oranı artmaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004, madde. 97). Kendini idare edemeyecek durumda olan bireye yardım etmeyen ya da durumu ilgili makamlara bildirmeyenlere hapis veya adli para cezası verilmektedir. Eğer birey yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi sonucu ölmüşse ceza oranı

artmaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004, madde. 98). Bunun yanı sıra birey kamu görevlisi olsun veya olmasın ya da sağlık görevlisi bile olsa işlenmiş veya işlenmekte olan bir suçu bildirmediginde hapis cezası ile yargılanabilmektedir (Türk Ceza Kanunu 2004, madde. 98). Yapılan yayınlarda, yaşlı istismarını ihbar etmede yetersiz kalınmasının nedenleri arasında; ciddi bir bilgi eksikliği, çekimserlik ve güvensizlik olduğu tespit edilmiştir (Kalaycı vd., 2017, s. 586; Kalaycı vd., 2016, s. 235; Tufan, 2011, s. 58).

Yaralanma ve Ölüm

Türkiye'de, yaşlıların mağduriyetiyle ilgili adli raporları ve yaşamını kaybedenlerin otopsi raporlarını değerlendiren farklı yayınlar bulunmaktadır (%34,8). Bu yayınlarda yaşlıların mağdur olduğu fiziksel istismara ve ihmale ilişkin veriler bulunmaktadır.

Yaşlıların mağdur olduğu travmaların nedenleri arasında künt cisim yaralanmaları, penetran yaralanmalar ve ateşli silah yaralanmaları bulunmaktadır. Künt cisim yaralanmaları, künt nesnelere (sopa, şişe vb. kullanma) ve/veya vücut gücüyle (tekme, tokat atma, itirme vb.) uygulanan eylemlerdir. Türkiye'de, yaşlılar %2,3-%43,9 oranlarında künt cisim yaralanmasına maruz kalmıştır (Seviner vd., 2013, s. 256; Sunay ve Özgüner, 2003, s. 2). Yaşlıların %0,9- %4'ü penetran yaralanmalar (Seviner vd., 2013, s. 256;), %0,8-%1,3'ü ateşli silah yaralanması (Seviner vd., 2013, s. 256; Sunay ve Özgüner, 2003, s. 2) mağdurdur ve büyük çoğunluğunda yaşamsal tehlike bulunmaktadır.

Yaşlılık dönemindeki ölümlerin çoğunluğunun hastalıklara bağlı olarak meydana gelmesi, adli olguların örtük kalmasına ya da değerlendirilme olasılığının ve bildirimiminin az olmasına neden olmaktadır. Ancak yaşlıların ölüm nedeninin belirlenememesi, ilk bakışta doğal olarak değerlendirilse de; bireyin evinde yalnız olması, ölümün şüpheli olması ve suçlama olması gibi ölüm durumlarında, otopsi zorunlu hale gelmektedir. Bu nedenle adli olgu veya şüpheli olgu olduğu düşünüldükçe otopsi yapılan ölümler içerisinde istismara ve ihmale bağlı ölümlere de rastlanılmaktadır. Adli tıp birimleri tarafından yapılan otopsiler içerisinde yaşlı ölümlerinin oranı %7,8-%19,6'dır (Akar vd., 2014, s. 400; İnce, Aliustaoğlu, Yazıcı ve İnce, 2007, s. 36). Yayınlarda, yaşlıların %4,4-%19,7'sinin cinayet nedeniyle yaşamını kaybettiği tespit edilmiştir (Akar vd., 2014, s. 400; İnce vd., 2007, s. 36). Yaşlı cinayetlerinde ölüm şekli ile ilgili olarak; künt cisimle yaralanma (%10,4-%17,6), penetran yaralanması (%4-%35,3) ve ateşli silahla yaralanma (%5,3-%37,8)

yoluyla yaşamlarını kaybettikleri belirlenmiştir (Akar vd., 2014, s. 400; Seviner vd., 2013, s. 254; İnce vd., 2007, s.36). Ayrıca yaşlıların %5,7- %11'i asfiksi (Akar vd., 2014, s. 400) ve %0,3 cinsel saldırı sonucu (İnce vd., 2007, s. 36) ölmüştür. Yaşlıların adli ve otopsi raporlarında faillerin özelliklerine ilişkin bilgiler verilmemiştir. Diğer yandan bazı yayınlarda yaşlılara ilişkin olgu sunumu yapılmıştır. Olgu sunumlarında faillerin genellikle eş, torun ve huzurevi sakini olduğu bildirilmiştir (Öz ve Tambağ 2010, s. 54; Acar, Yüce ve Kutlu, 2016, s. 55).

İstismar ve İhmale Yönelik Algılar/ Düşünceler

Türkiye'de yaşlı istismarı ve ihmali konusunda yazılan yayınların %17,4'ünü istismar ve ihmale yönelik algılar/düşünceler oluşturmaktadır. Bireylerin yaşlı istismarına ve ihmaline yönelik algılarının/düşüncelerinin belirlenmesi istismarın erken dönemde tespit edilmesi ve ona yönelik koruyucu önlemlerin alınması açısından önem taşımaktadır.

Üniversite öğrencileri, sağlık personelleri, polisler, imamlar, zabıtalılar ve esnaflarla yapılan çalışmalarda, katılımcıların yaşlı istismar ve ihmaline karşı oldukça hassas oldukları ve istismar olgularında destekleyici rol oynamak istedikleri tespit edilmiştir (Karadeniz vd., 2009, s. 86). 500 yaşlı katılımcı ile yapılan bir çalışmada, yaşlıların çoğunluğunun fiziksel eylemleri istismar olarak yorumladıkları, ekonomik istismarı kabullendikleri bulunmuş ve istismardan çoğunlukla aile üyelerini sorumlu tuttuğu ve ailenin fail olduğu durumlarda, onları ihbar etmekten kaçındıkları tespit edilmiştir (Kalaycı vd., 2016, s. 235). Başka bir çalışmada ise katılımcılar yaşlı istismarı ve ihmalinin suç teşkil ettiğinin farkında olduklarını ancak istismar ve ihmalin kasıtlı olarak yapılmadığı durumların da suç olabileceği konusunda, farkındalıklarının yeterli olmadığı görülmüştür (Şişli, Kızıl, Üstünkarlı ve Semir, 2016, s. 240). Sağlık bakım hizmetinde ve diğer alanlarda çalışanların, istismarı tanıma, erken dönemde tespit etme ve mağdurlarına, doğru yaklaşımda bulunmaya yönelik yararlı tutumların kazanılması, bu konuda eğitim verme ve bu eğitimin tekrarlanmasıyla mümkün olmaktadır (Policastro ve Payne, 2014, s. 13-14). Kalaycı ve arkadaşlarının çalışmasında, hastanede çalışan yardımcı personellere yaşlı istismarı ve ihmaline yönelik verilen eğitimin, bilgi düzeyini ve yaşlıya yönelik olumlu tutumu artırmada etkili olduğu saptanmıştır (Kalaycı vd., 2017, s. 599).

Sonuç

Türkiye'de, kamu kuruluşlarından Türkiye İstatistik Enstitüsü, Adalet Bakanlığı ve Adli Tıp Kurumunun web tabanlarında yaşlı istismarına, ihmaline yönelik verilerin bulunmaması konunun boyutunun belirlenmesinde önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kesitsel tipte yapılan yayınların bulguları, bu çalışma için, yaşlı istismarı ve ihmaline yönelik veri sağlamasına yardımcı olmuştur. Yaşlıların istismara uğrama düzeyini gösteren yayınların bulgularına göre, yaşlı istismarı ve ihmali sorununun artış gösterdiği görülmektedir. Yaşlı istismarı ve ihmali sorununu ortaya çıkarabilecek nitelikteki araştırmalar arttıkça, yakın gelecekte muhtemelen toplumun önemli sorun alanlarından biri olarak değerlendirilmeye başlanacaktır. Benzer durum yaşlıların yaralanması ve yaşamlarını kaybetme durumlarında da görülmektedir. Yaşlıların azımsanmayacak kısmı travma nedeniyle yaralanmakta ve ölmektedir. Yaşlıların yaralanması ve yaşamlarını kaybetmesi, onlara gerek sosyal ilişkiler içerisinde gerekse kurumsal anlamda gereken desteğin verilmediğini ve özellikle ihbar mekanizmasının yeterince işlemediğini göstermektedir.

Yaşlı istismarı ve ihmaline yönelik algı/düşünceler konusunda yapılan yayınların, daha sık yapıldığı görülmektedir. Bu konuda araştırmaların yapılması konuya yönelik düzenleyici politikaların tespiti ve ortaya konulacak öneriler açısından bu önemlidir.

Öneriler

- Dünya nüfusu hızla yaşlanırken yaşlanma olgusunun toplumun tüm kesimleri tarafından fark edilmesi sağlanmalıdır. Bu konuda eğitim kuruluşları ve medya yoluyla farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- Bireylerin aktif ve sağlıklı şekilde yaşlanmaya hazırlanmasına destek olunmalıdır.
- Yaşlı bireylerin bağımsızlık duygusu pekiştirilmeli ve özellikle günlük ve enstrümantal yaşam aktivitelerini yerine getirme konusuna destek verilmelidir.
- Yaşlı haklarının geliştirilmesi ve yaşlılara yönelik hizmetlerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.
- Yaşlıların huzurlu ve güvenli aile ortamında yaşamasına yönelik proje çalışmaları yapılmalıdır.
- Aile içi ilişkilerde çatışmanın etkin şekilde çözülmesine yönelik olarak

---

yaşlıların ailelerine, danışmanlık hizmeti verecek örgütlenmelerin oluşturulması gerekmektedir.

- İlgili kamu örgütlerinin yaşlılara yönelik istismar ve ihmal veri tabanı oluşturulması gerekmektedir.
- Yaşlı istismarı olgusunun görünürlük kazanması ve toplumda tabu olmadan tartışılması, bilimsel kuruluşların temel araştırmalarla soruna yönelmesi, sivil toplum kuruluşları ve politika yapımcıların çözüm önerilerinde işbirliği yapması gerekmektedir.
- Mağdur yaşlıların sessiz kalmalarına yol açan nedenlerin etkisiz kalması sağlanmalı ve yaşlıların kurum bakımına özendirilmesi gerekmektedir.
- İstismar ve ihmal mağduru olduğu düşünülen yaşlılar tespit edilmeli ve resmi kurumlara bildirim gerçekleştirilmeli ve etkin bir ihbar sistemi kurulmalıdır.
- Mağdur yaşlıların güvenliğinin sağlanması konusunda çalışmalar yapılmalıdır (yaşlı koruma merkezi vb.).
- Toplum üyelerine, bilgilendirme amacıyla yaşlı istismarı ve ihmeline yönelik eğitim etkinlikleri düzenlemek, konuyla ilgili formel düzenlemeler, normlaştırma ve güvenlikle ilgili önlemler oluşturmak gerekmektedir.
- Sosyal psikolog, sosyolog, sosyal hizmet uzmanı ve gerontolog gibi bilim dallarında öğrenim görmüş bireylerin, başta sağlık kurumları olmak üzere, bu tip vakalarla ilişkisi olan kurumlarda, personel olarak istihdam edilmesi sağlanmalıdır.
- Yaşlı bireylere bakım verenlerin sorumluluklarını yerine getirmede yaşadıkları bilgi ve beceri eksikliğinin giderilmesi, tedavi ve bakım sürecinde ve baş etmede yetersizlik yaşadığı durumlarda destek sağlanması da istismar ve ihmalin önlenmesinde önemlidir.
- İstismara uğrayan yaşlıların tespit edilmesi ve gereken yönlendirmelerin sağlanması amacıyla toplum sağlığı çalışanları, sosyal hizmet uzmanları tarafından gözlemlenmeli ve bu konuda koruyucu önlemlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- ABADAN-UNAT, N. (1986). *Women in the Developing World: Evidence from Turkey*, University of Denver Press, Denver.
- ACAR, H. A.-YÜCE, Y.-KUTLU, E. H. (2016). "Facial Burn Assault of A Geriatric Woman: A Case Report", *Turkish Journal of Geriatrics*, 19(1), s. 54-57.
- AKAR, T.-KARAPİRLİ, M.-AKCAN, R.-DEMİREL, B.-AKDUMAN, B.-DURSUN, A.Z.-SARİ, S.-ÖZKÖK, A. (2014). "Elderly Deaths in Ankara, Turkey", *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 59(2), s. 398-402.
- AKGÜR, Z. G. (1997). *Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik: (1970-1993)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ALPAR, İ.-YENER, S. (1991). *Gecekondu Araştırması*, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Planlama Başkanlığı, Ankara.
- ARTAN, T. (2016). "Huzurevinde Kalmakta Olan Yaşlılarda Yaşlı İstismarının Bir Türü Olarak Ekonomik İstismar", *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), s. 48-56.
- AYTAÇ, A. M. (2007). *Ailenin Serencamı: Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- BARAN GÖRGÜN, A. (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri: Ankara Örneği*, TC. Başbakanlık Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- BOWLİNG, A. (1997). *Measuring Health, a Rewiev of Quality of Life Measurement Scales*, Open University Pres, Buckingham.
- COOPER, C.-HUZZEY, L.-LİVİNGSTON, G. (2012). "The Effect of an Educational Intervention on Junior Doctors' Knowledge and Practice in Detecting and Managing Elder Abuse", *International Psychogeriatrics*, 24(9), p. 1447-1453.
- DİKEÇLİGİL, F. B. (2012). "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", *Muhafazakar Düşünce*, 8, s. 21-52.
- DONG, X. Q. (2015). "Elder Abuse: Systematic Review and Implications for Practice", *Journal of The American Geriatrics Society*, 63(6), p. 1214-1238.
- ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ MÜDÜRLÜĞÜ. (2017). "Engelli ve Yaşlı Bireye İlişkin İstatistik Veriler", <http://eyh.aile.gov.tr/data/56179f30369dc5726c063e73/b%c3%bclten-nisan2017.pdf>, 10. 07. 2017.
- ENGELLİ. BİZ PLATFORMU. (2017). <https://www.engelliler.biz/forum/2022-engelli-ayligi-ile-vakif-ayligi/173236-2017-yili-2022-aylik-miktarlari-ve->

muhtaclik-siniri-belli-oldu.html, 30.07.2017.

- ERGİN, F.-EVCİ-KİRAZ, E. D.-SARUHAN, G.-BENLİ, C.-OKYAY, P.-BESER, E. (2012). “Prevalence and Risk Factors of Elder Abuse and Neglect in A Western City of Turkey: A Community Based Study”, Bulletin of The Transylvania University of Braşov Series VI: Medical Sciences, 5(54), p. 33-50.
- ERKAL, M. (1993). Sosyoloji (Toplumbilim), Der Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇE, B. (2007). Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar, Savaş Yayınevi, Ankara.
- IŞIK, O.-PINARCIOĞLU, M. M. (2008). Nöbetleşe Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İNCE, H.-ALİUSTAOĞLU, S.-YAZICI, Y.-İNCE, N.(2007). “İstanbul’da Adli Tıp Bakışı ile Yaşlı Ölümleri ve Özellikleri”, İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, 70, s. 34-38.
- KALAYCI, I.-ÖZBEK YAZICI, S.-ŞENKAYNAĞI, A. (2015). “Yaşlı Yakınlarının Şiddet Algısı (Süleyman Demirel Hastanesi Örneği)”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 8(1), s.22-33.
- KALAYCI, I.-ÖZBEK YAZICI, S.-ÖZKUL, M.-KÜPELİ, A. (2016). “Perceptions of The Elderly on Elderly Abuse”, Turkish Journal of Geriatrics, 19(4), S. 232-237.
- KALAYCI, I.-ÖZKUL, M.-ÖZBEK YAZICI, S.-KÜPELİ, A. (2017). “İhmal Ve İstismarın Görünmeyen Yüzü: Yaşlı İstismarı ve İhmaline Bir Önlem Olarak Sağlık Hizmetlerinde Yardımcı Personel Eğitiminin Önemi”, Sosyal Bilimler Dergisi, 4(11), S. 576-593.
- KALAYCI, I.-ÖZKUL, M. (2017). “Geleneksel Kalabilsem Modern Olabilsem: Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Deneyimleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 8(18), s. 90-110.
- KARADENİZ, G.-YANIKKEREM UÇUM, E.-DEDELİ, Ö.-ORAN, S.-TALAZ, D.-SÜRÜM, S. (2009). “Üniversite Öğrencilerinin Yaşlı İstismarına Yönelik Düşünceleri”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 7(17), s. 77-87.
- KALINKARA, V.-BAŞIBÜYÜK, G. O.-AY, F. (2016). “Yaşlıların Geronteknolojik Ürünleri Kabule Yönelik Tutumları”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 9(2): 1-19.
- KARTAL, S. K. (1992). Türkiye’de Kentleşme, Adım Yayıncılık, Ankara.
- KOÇ, İ. ERYURT, M.A.-ADALI, T.-SEÇKİNER, P. (2010). Türkiye’nin Demografik Dönüşümü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü,

Ankara.

- MAKAL, A. (2007). Ameleden İşçiye, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NEUGARTEN, B. L.-HAVİGHURST, R.J.-TOBİN, S.S. (1961). "The Measurement of Life Satisfaction", *Journal of Gerontology*, 16, s. 134-143.
- NÓBREGA PINTO, A.-RODRÍGUES, F.-. DÍNİS-OLIVEIRA, R. J.-MAGALHÃES, T. (2014). "Sexual Offenses against Elderly People: Forensic Evaluation and Judicial Outcome", *Journal of Elder Abuse&Neglect*, 26(2), p. 189-204.
- ÖZ, F.-TAMBAĞ, H. (2010). "Ailede İstismar Edilen Yaşlı Birey ve Huzurevi Yaşamı: Bir Olgu", *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 17(1), s. 53-57.
- ÖZCAN, N. K.-BOYACIOĞLU, N. E.-SERTÇELİK, E. (2017). "Reciprocal Abuse: Elder Neglect and Abuse by Primary Caregivers and Caregiver Burden and Abuse in Turkey", *Archives of psychiatric nursing*, 31(2), s. 177-182.
- ÖZDEN, D.-KELLEÇİ, M.-GÜLER, N. (2010). "Yaşlı Bireylerin Ruh Sağlığının Şiddete Maruz Kalma Ve Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi", *Turkish Journal of Research&Development in Nursing*, 12(3), s. 5-13.
- ÖZKUL, M. (2016). *Kurumlar Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- ÖZKUL, M.-KALAYCI, I.-ASLAN, A. (2017). "Yaşlılık Ve Kadın Sorunlarını Toplumsal Sermaye Perspektifinden Düşünmek", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(27), s. 366-386.
- ÖZTÜRK, H. (2015). *Yaşlanma ve Kırsal Yaşlılık*, Mevcut Durum Rapor, Altan Matbaası, Ankara.
- POLİCASTRO, C.-PAYNE, B.K. (2014). "Assessing The Level of Elder Abuse Knowledge Professionals Possess: Implications for The Further Development of University Curriculum", *Journal of Elder Abuse&Neglect*, 26(1), s. 12-30.
- SAYIN, Ö. (1994). *Aile Sosyolojisi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- SEVİNER, M.-KOZACI, N.-AY, M. O.-AÇIKALIN, A.-ÇÖKÜK, A.-GÜLEN, M.-ACEHAN, S.-GENÇ KARANLIK, M.-SATAR, S. (2013). "Acil Tıp Kliniğine Başvuran Adli Vakaların Geriye Dönük Analizi", *Çukurova Tıp Dergisi*, 38(2), s. 250-260.
- SUNAY, M. Y.-OZGÜNER, F. I. (2003). "Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Servisi'ne 1999- 2001 Yılları Arasında Müracaat Eden Adli Olguların Değerlendirilmesi", *Adli Tıp Dergisi*, 17(1), s. 47-53.

- ŞEN, B.-ARLI, A.-ALİCAN ŞEN, A. (2016). Yoksulluğu Bölüşmek, Küre Yayınları, İstanbul.
- ŞİŞLİ, Z.-KIZIL, M.-ÜSTÜNKARLI, N.-ŞEMİN, M. İ. (2016). “Yaşlıların İhmal ve Suistimal Konusunda Hukuksal Farkındalıkları.”, Türk Geriatri Dergisi, 19(4), s. 238-244.
- TOPÇUOĞLU A. (2010). Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma Serisi, Yayın No:145, Ankara.
- TUFAN, İ. (2011). Türkiye’de Yaşlılara Şiddet I. Türkiye Gerontoloji Atlası’ndan (Geroatlas) Bir kesit, Gerontolojik Yayınları, Antalya.
- TURHAN, M. (1969). Kültür Değişmeleri. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- TÜRK CEZA KANUNU (TCK). (2004). “T.C. Resmi Gazete, 25611”, <http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>, 15.06.2017.
- TÜRKDOĞAN, O. (2002). Türk Toplum Yapısı, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK). (2012). Sağlık Araştırması, 2012, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK). (2014). İstatistiklerle Yaşlılar, 2014, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK). 2015. İstatistiklerle Türkiye, 2015, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK). (2017). “İstatistiklerle Yaşlılar-2016”, <http://www.TÜİK.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=24644>, 07.07.2015.
- YAKAR, M. (2012). “İç ve Dış Göçlerin Kırsalda Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi: Emirdağ İlçesi Örneği”, Coğrafi Bilimler Dergisi, 10(2), s.129-149.
- YEŞİLYURT, M. E.-KARADENİZ, O.-GÜLEL, F. E.-ÇAĞLAR, A.-UYAR KANGALLI, S.G. (2016). “Türkiye’de İllere Göre Ortalama ve Beklenen Okullaşma Yılı”, Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Çalışmalar Dergisi, 3(1), s. 1-7.